

В.О.Науменко, канд. пед. наук, професор
кафедри початкової освіти та методик
гуманітарних дисциплін Київського
університету імені Бориса Грінченка
А.Польова, О.Черваньова, магістранти

Оволодіння читацькою компетентністю учнями третього класу

У статті розглянемо формування читацької компетентності в учнів третього класу під час аналізу байки.

Відповідно до нової програми метою літературного читання є формування читацької компетентності в учнів початкових класів. У програмі визначений зміст читацької компетентності. Ми акцентуємо увагу на компонентах змісту читацької компетентності, формуванні знань, умінь і навичок з читання з використанням ІКТ.

ІКТ створюють можливості унаочнити, урізноманітнити читацьку діяльність учнів, ефективно, з найменшими затратами часу на уроці забезпечити всі напрями роботи з художнім твором на етапі до читання, під час читання і після читання твору.

Розглянемо кожен етап роботи. На першому етапі (до читання) необхідно організувати роботу з учнями в трьох напрямках (процесуальному, змістовому і емоційному).

Мета **процесуального напрямку** - подолати труднощі техніки читання. Це вправи, які впливають на формування правильності, швидкості читання. Завдання **змістовного напрямку** – підготувати дітей до сприйняття змісту: актуалізувати життєвий досвід малого читача для опори на нього під час читання, дати необхідні відомості про автора, провести словникову роботу, вправи, які активізують мислення. **Емоційний напрям** має на меті підготувати читачів до сприйняття тих

почуттів, які переживають герої твору, розуміння їхнього стану; збагачування емоційного досвіду дітей.

Зміст завдань, які вчитель пропонує учням на етапі «до читання», описані в статтях і посібниках, зокрема в посібнику Науменко В.О. Читання в 2 класі (методичні рекомендації до уроків читання за «Читанкою», 2 клас, автор В.О. Науменко): посіб. для вчителя/ В.О.Науменко.-К: Генеза, 2011, С. 30-50. У посібнику розкрито прийоми і способи літературного розвитку, монографічний підхід до читання, розроблено систему вправ з формування навички читання, подається методика читання творів різних жанрів, зразки уроків літературного читання .

Покажемо методику проведення першого етапу «до читання» на прикладі читання байки Леоніда Глібова «Коник – стрибунець». Цей етап необхідно наповнити змістом, який зацікавить учнів темою уроку, підведе учнів до розуміння учнями, чому автор вибрав персонажами саме цих, а не інших комах, зорієнтує їх в жанрових особливостях байки, допоможе зрозуміти мораль. Зауважимо, що правильні результати виконаного завдання появляються на Smart – дошці.

Слайд. На фото коник – стрибунець.

Прочитайте слова. Виберіть серед них ті, які можна використати, щоб розказати, де і як живе коник – стрибунець (тоненькі ніжки, зелений, великий, маленький, довгі вусики, любить траву, живе на луках, тріскаче крильцями).

Розкажіть про коника- стрибунця.

Слайд . Аналогічний до першого, але щодо мурав'я.

Слайд . Розділіть слова на дві групи: веселий, працьовитий, серйозний, співучий).

Перша група – слова, якими можна описати коника- стрибунця;

Друга група - слова, якими можна описати мурав'я.

Слайд . Чи знаєш ти

(Дається деформований текст. Розташувавши правильно речення, учні читають цікаві відомості про коника – скрипаля, як йому вдається грати свої мелодії): - Коник - стрибунець живе на луках. Якщо до них наблизитися, во припиняють тріскотання, і знайти їх у траві майже неможливо. З місця на місце пересувається перелітаючи і стрибаючи. Живиться дрібними комахами і рослинами. Коники утворюють звуки, тручи крилами.

Слайд . Із розсипаних слів (Маленька безділля краща за праця велике складіть прислів'я - робота в парі.

***Назвіть головних персонажів твору, який будемо читати.
Узагальніть, чим особлива поведінка коника- стрибунця, чим мурахи.***

Слайд . Відгадайте загадки (про коника-стрибунця, мураху). У тексті загадки пропущені букви. Складіть із них слово.

Тисяча тисяч .удівельників роблять х.ту, в які. немає жодного кут..

(б,а,й,ка)

Прочитайте слово. Що воно означає, дізнайтеся із статті (с. 30 читанки). Ми будемо читати байку.

Слайд . Таємниці байки.

Перша таємниця – у байці розповідається про звірів, комах, птахів, риб, рослини.

Слайд . Друга таємниця названа у другому абзаці тексту.

(Після читання учнями другого абзацу, міркувань над значенням слова мораль висвічується на дошці речення: байка має повчальний зміст, висловлений у тексті, тобто мораль).

Отже, учні вже знають, що будуть читати байку про коника-стрибунця і мурав'я. Тепер їм треба дізнатися назву байки і її автора. Пропонується слайд, на якому у формі спіралі записані слова, окремі букви яких тягнуть мурахи: .....(Леонід Глібов, Коник – стрибунець).

Логічним продовженням буде ознайомлення учнів із життєвим і творчим шляхом байкаря.

Слайд . Народився Л. Глібов у с. Веселий Поділ на Полтавщині 5 березня 1827 року. Його батьки були добрими, освіченими, культурними людьми. Іван Назарович, батько письменника,

працював управителем маєтку поміщиків Родзянків. Мати, Орина Гаврилівна, виховувалась у родині пана Трощанського.

Вона і стала першою вчителькою Леоніда.

Ознайомившись із інформацією на слайді, учні читають самостійно статтю про Леоніда Глібова, працюючи в парах, формулюють запитання один одному за змістом статті. Потім під керівництвом учителя розповідають, що знали, що нового дізналися про письменника, формулюють припущення, що сьогодні вони познайомляться із Глібовим байкарем, із його байками.

Наступні слайди розкривають значення слів: вдатний, молодець, гопак.

Слайд . Серед запропонованих слів виберіть близькі за значенням слова до слова вдатний: талановитий, здібний, вродливий, видатний, здоровий, міцний

Молодець- це молода людина, статна, здорова, міцного складу.

Слайд. Гопак - український народний швидкий танець. (Лине музика). Який настрій цього танцю?

(Під кінець аналізу байки вчитель запитає, чи співпадає настрій танцю з настроєм коника- стрибунця?)

Значення слів непереливки, розкошувати учні дізнаються із читанки.

Після підготовчої роботи проводиться безпосередня робота з твором (етап «В ході читання»). Починається вона з передбачення змісту твору за заголовком, ілюстраціями до твору, заголовком і опорними словами тощо, тобто організується попереднє орієнтування учнів у тексті (заголовок, автор, ілюстрації).

Наступний крок – первинний синтез – цілісне сприйняття твору. Це може бути самостійне читання учнями, читання вчителем, комбіноване читання (вчитель - учні), читання вголос підготовленими учнями (попередня підготовка проводиться для тих учнів, які не можуть якісно прочитати новий текст), слухання у записі. Вибір виду читання залежить

від змістової складності тексту, емоційності, подальшого плану роботи з твором. Під час первинного сприйняття читач визначає, про що цей твір, чи близька для нього тема, герої, що його зацікавило, хто з героїв сподобався.

Перед читанням байки учні розглядають малюнок, пробують спрогнозувати, що може поєднувати таких різних за вдачею комах.

Байку «Коник - стрибунець» можна запропонувати послухати у записі під тихе звучання музики, характер якої відображає настрій строф байки. Після ознайомлення з твором учитель виявляє вплив змісту на почуття дітей – чи відчували вони його загальну емоційну спрямованість.

У ході повторного перечитування та аналізу відбувається знайомство з персонажами, їхніми вчинками, орієнтування в структурі і мові твору. Поступово заглиблюючись у логічну, емоційно – естетичну, образну суть художнього твору, дитина – читач рухається від сприйняття його предметної сторони (правильне, точне називання персонажів твору, визначення послідовності зображених у творі картин чи подій, опис місця дії, фактів, учинків героїв твору), до проникнення в зміст (розкриття мотивів поведінки, встановлення причиново – наслідкових зв'язків, зв'язків між персонажем твору, його вчинком, наслідком вчинку, місцем дії; спостереження за емоційним станом персонажів твору, оцінювання подій, вчинків героїв твору, визначення авторської оцінки описаного (на підставі прямих вказівок); характеристика персонажу (на основі його портрета, опису поведінки, вчинку, розуміння його внутрішнього світу – думок, ставлення до чогось); розкриття значення художніх засобів (епітетів, метафор, порівнянь, емоційно забарвленої лексики) у створенні художнього образу.

Складний процес сприймання супроводжується і завершується формуванням у дитини ставлення до прочитаного, суджень про героя, події, твору в цілому. Ставлення до прочитаного виявляється в емоційних проявах – жестах, міміці, інтонаційних засобах під час читання.

На етапі «В ході читання» вчитель вибирає ті прийоми роботи з текстом, які допоможуть розкрити особливості твору, повноцінно сприйняти його, організувати спілкування, залучити дитину до різних видів діяльності, щоб вона могла виявити себе в тій ролі, яка їй цікава, розвивати свої здібності. Це перечитування улюблених частин твору, складання карти твору; опис місця дій, випадку, який трапився з героєм твору; створення п'єси, діафільму; драматизація, словесне малювання уявлювальних картин, діалог з автором (героєм), лист автору (герою), продовження історії, різні закінчення до оповідання, творча переробка частини тексту, в яку дитина вкладає своє бачення розвитку подій, моделювання, створення картин за допомогою рухомих ілюстрацій та ін.

Після визначення емоційного впливу байки на учнів, вчитель пропонує прочитати повторно байку, запис якої синтезує музику, слово, живописні картини.

Слайд. Степ, трава, коник у траві; весела музика, перші чотири рядки тексту «випадають» по слову.

Слайд. Пшениця, жито, веселий коник, весела музика, наступні шість рядків появляються поступово.

Слайд. Зимовий пейзаж, переляканий коник-стрибунець, розважливий мураха. Текст від слів «» Коли гульк...до непереливки тому». Текст появляється рядками, учні встигають прочитувати.

Слайд. Літо в уяві коника. Весела музика змінюється сумною. Текст-останній діалог коника із мурахом.

Наступне завдання – за слайдами (без слів, тільки із музичним супроводом). Звучить музика, учні ділять текст байки на частини за емоційною домінантою, визначають настрій персонажа, дають йому характеристику, доводять висловлені думки словами з тексту:

- Прочитайте першу частину байки. Відшукайте слова, якими автор описує коника? Доведіть, що конику було влітку добре, що автор

милується ним. Який у коника був настрій? З яких слів у тексті ми про це довідалися?

- Пригадайте текст, у якому розповідалося, де і як живе коник – стрибунець. Прочитайте ці рядки у байці, порівняйте їх.

- Прочитайте наступну частину. Назвіть слова, якими автор описує безтурботне життя коника-стрибунця. У яких рядках відчуваєте авторську оцінку такого життя коника? Яка ця оцінка? (виберіть ту, з якою погоджуєтесь: автор співчуває, засуджує, спантеличений, засмучений). Прочитайте ці рядки.

- Про що автор розповідає далі? Чому змінюється настрій наступних рядків? Прочитайте, коли схаменувся коник – стрибунець.

Прочитайте опис зими. Чим називає коник зиму?(лихом). Яким було літо, яка суне зима? Опишіть їх, використовуючи протилежні за значенням слова? Послухайте ще раз музику до цих рядків, як вона допомагає вам зрозуміти почуття героя байки?

- Чому мураха не хотів зрозуміти коника-стрибунця? Що він йому сказав? Що мав на увазі, порадивши коникові - стрибунцю танцювати на морозі? Уявіть кожного персонажа, вслухайтеся у їхні слова. Прочитайте діалог між коником і мурахою. Що звучатиме в словах одного і другого учасника розмови? Який виберемо тон, темп, які слова треба виділити силою голосу? Читаючи, передайте голосом своє ставлення до описаного

- У яких словах зосереджене повчання для коника? Як ви думаєте, це повчання тільки для коника? Яких людей хотів показати автор в образі коника-стрибунця і мурав'я? Який висновок, на думку автора байки, повинні зробити для себе ті, хто веде безтурботне життя?

Слайд. Як дбаєш, так і маєш. Це вічна українська мораль, зосереджена у прислів'ях.

Образно, яскраво Леонід Глібов привернув увагу читачів до цієї думки. Міркуючи над змістом моралі, учні висловлюють своє ставлення до кожного з персонажів твору.

Після аналізу проводиться вторинний синтез: твір читається в цілому. Байка читається в особах, вивчаються слова персонажів розігруються з пам'яті діалоги. Під час читання необхідно не лише вербальними, а й невербальними засобами передати особливості описаних картин, стан кожного персонажа, їхні думки, передати своє ставлення до них.

Якщо діти співчують конику, то можна запропонувати їм уявити, як закінчиться байка, як сформулювати мораль, якщо муравей залишить у себе коника на зиму.

На етапі «Після читання твору» учні під керівництвом учителя порівнюють прочитані твори, відшуковують їх у читанці і перечитують. Така робота спрямована на формування літературних зв'язків: автор – назва твору – зміст – емоційно-художня яскравість; уміння помічати, чим особливий автор, про що пише, хто його герої, які вони, які пригоди з ними трапляються.

У читанці після байки вміщений вірш С.Горєвої «Зелені коники». Учні на заключному етапі читають вірш і порівнюють опис коників у байці і у вірші. Знаходять спільне: в обох творах коники в траві, вони грають, гойдаються, веселі; визначають, чим доповнила уявлення про коників поетеса (коники зелені, у них є скрипочка, їх вчить музики зелена трава, в зеленій траві коники беруть гойдалки. А далі в поетеси з'являється асоціація з справжніми кониками, і вона говорить про бричку і цирк, і тут же стверджує, що коникам найкраще у зеленій траві. Учні читають вірш вголос: вибирають пришвидшений темп, веселий голос, роблять логічні наголоси на словах(в траві, скрипки, дзвенить, співа, хто, трава, гойдалки, двісті, гойдаються, де, в траві, брички, цирку, злови, ох, трави). Це ті слова, що допомогли поетесі змалювати веселе життя коників у зеленій траві.

Наступний крок – визначення авторського ставлення до описаного, міркування над тим, чому у вірші поетеса симпатизує коникам. (У вірші

створений художній образ веселих, безтурботних коників, таких, якими вони є в природі. А у байці цей образ використаний для перенесення дій на вчинки людей).

- Відшукайте у статті під символом скринька (ознайомся з інформацією самостійно) рядки, в яких розкривається ця особливість байки. Учні зачитують, потім перевіряють правильність вибраної відповіді на слайді.

Слайд. Змальовуючи персонажів байки, письменник висміює людські вади.

- Які людські вади висміює Л.Глібов у байці «Коник - стрибунець»?

У дітей може виникнути запитання, а як у природі коник-стрибунець зимує, тому треба підготувати для них таку інформацію.

Слайд. Як і де зимує коник?

Робота в групах. Прочитайте, розкажіть, чому Л.Глібов вибрав для розкриття моралі образ коника-стрибунця і мурахи. Обміняйтеся думками, чи могли б бути інші персонажі байки, яка має таке повчання.

Від вибраного вчителем стилю спілкування, умінь налагодити конструктивну взаємодію на уроці читання залежить ефективність вирішення всіх завдань, які сформульовані у програмі.